

המורס מכל האמור הלכה למעשה

היוצא להלכה: מזון המוגש אחר פסח בטיסות של חברות בבעלות גוים הוא חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח שלדעת רוב ראשונים מותר באכילה, ואע"פ שישראל הזמין מראש אוכל כשר כששילם עבור הנסיעה מ"מ אי אפשר לומר בכה"ג הזמנה מילתא היא כי אין מנה מיוחדת דוקא עבורו. ולכן מותר לאכול אחר פסח מבחר הארוחות הארוזות שמגשים בטיסות אם יש עליהן השגחה מוסמכת. ואם החברה בבעלות יהודית כמו בא"י או בשותפות יש לברר אם מכרו החמץ לפני פסח לנכרי במכירה גמורה, כי הרבה פעמים נותנים אוכל שהוכן מלפני פסח. ומי שיודע שמאכל מסוים הוא חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח צריך להודיע לחבירו כדי להפרישו מאיסור לבל יאכל ממנו. ואף אם נמכר כדין יש נזהרים שלא לאכול חמץ שעבר עליו הפסח אף של נכרי. ושומה ליזהר תמיד שלא לאכול מארוחות אלו אפילו אם יש עליהן הכשר מוסמך אלא אם היו סגורות וחתומות היטב, ולא נפתחו שלא בפני הנוסעים.

סימן לו

האם יש לבעלי מניות וניירות ערך דין שותפות לגבי איסור הנאה מחמץ שעבר עליו הפסח

להני תרי צנתרי דדהבא נטעי נאמנים
הרה"ח מוה"ר יעקב דוד מאירוביץ הי"ו
והרה"ח מוה"ר יעקב מרדכי אהרן שפירא הי"ו
מחשובי בהמ"ד בעלזא באנטווערפן

עד"ש אודות מפעל במזרח-אירופה שהי' ביד חברה ישראלית ונמכר על ידי הבעלי בתים לגוים דרך מכירת רוב מניות לחברה של גוים שהם למעשה הבעלים ומנהלים המפעל, ולהם משפט הבכורה להחליט על ניהול החברה, רק שאר המניות הם ביד ישראלים, כולל ניירות ערך שנמכרו בבורסה ספק ליהודים או לגוים, כך שמיעוט מהמניות בלבד הם ביד יהודים, ורוב מעל המחצה שייכים לגוים עם שטר התחייבות שנותן להם בלעדיות לקנות גם שאר המניות שיהיו בידם. ובמפעל הזה מיצרים מוצרי מאכל שיש בהם חמץ, והשאלה אם מותר אחר פסח למכור עבורם מוצרים לגוים אחרים ולהנות מדמי התיווך או אפילו לקנות מהם בכדי למכור לאחרים, או שצריך לחוש לאיסור הנאה מחמץ שעבר

עליו הפסח, כי מלבד שאלת חמץ אין במפעל ההוא חשש טריפות או נבילות שאסור לסחור בהם.

מקור איסור חמץ שעבר עליו הפסח

(א) **קיי"ל** בפסחים כ"ח ע"א ורמב"ם פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ד חמץ של נכרי שעבר עליו פסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה, ודבר זה קנס מדרבנן מפני שעבר על בל יראה ובל ימצא. ומאחר שאינו אסור אלא מכח קנס ה"ז דוקא בחמץ של ישראל, ולא חמץ נכרי שמותר באכילה כמ"ש בטור ושו"ע או"ח סי' תמ"ח ס"א, לאפוקי מדעת העיטור ח"ב הל' ביעור חמץ קכ"ה ע"א הביאו הט"ז סק"א. ואם הישראל ונכרי שותפים לדעת החק יעקב סק"ב אף שחציו של הישראל נאסר בהנאה מ"מ כשחולק אחר פסח עם הנכרי חלקו של הנכרי מותר בהנאה כדין חמצו, ואין אומרים אין ברירה שאין כאן עיקר תורה כש"ס ביצה ל"ח ע"א, ויש"ש ב"ק פ"ה סי' ל"ב. ולדבריו אינו דומה חמץ שעבר עליו פסח שאסור רק חלק הישראל לחמץ סתם של שותפים שאסור בהנאה. וכ"מ בחק"י סוס"י תמ"ה מירושלמי פסחים פ"ב ה"ב הנזכר בב"י סי' תמ"ח, הביאו שו"ת פני יהושע או"ח ח"א סי' י"ב. אבל בשו"ת שאגת ארי' סי' צ' כתב סברא שאם חלקו אחר פסח אע"פ שלא מכר לנכרי קודם הפסח מ"מ גם חלק הישראל מותר. ובשו"ת בית אפרים או"ח סי' מ"ה ביאר שיטתו שאפילו אם יש אחריות חמץ על הישראל בפסח שאם הי' נאבד הי' מתמעט חלקו מ"מ מש"ה לא נאסר באכילה, ומאחר שיש ברירה אף אם מתמעט חלק הישראל לא הפסיד.

חמץ של שותפים שעבר עליו הפסח

(ב) **אבל** בשו"ת מהר"ם שיק ח"א סי' רכ"ו החמיר מטעם כל שהם שותפים הם אחראים זה לזה, לכן עבר הישראל גם על חלק הנכרי. וגם ערה"ש סי' תמ"ח אות ב' תמה להתיר מטעם שיש ברירה בדרבנן כי הרי דנים על כל החמץ שיש בו חציו של ישראל. ומ"ב שם סק"א הכריע כדברי מקור חיים ס"ג להקל בחמץ נכרי עם עמד בבית הנכרי וחלק ישראל אסור בהנאה. והביא המג"א סי' תמ"ט סק"א בשם הב"ח חמץ שנמצא אחר פסח ולא יודעים אם של ישראל או נכרי אסור באכילה ומותר בהנאה. וכן משמע מעירובין ס"ד ע"ב רש"י ותוס' ד"ה שהולכין שאם לא היו הולכים אחר רוב עוכרי דרכים והוי תלינן בשל ישראל אפילו הכי הוי שרי בהנאה. ומוכח שהולכים אחר רוב העיר כמ"ש בשו"ע יו"ד סי' א' ס"ד,

חזק אם אפשר לתלות שנעשה אחר פסח אפילו במקום שרוב ישראל מצויים.

דין ספק חמץ שעבר עליו הפסח

(ג) אבל החק יעקב סי' תמ"ט סק"א וסייעתו חלקו בפירוש התוס' שאם רוב ישראל אסור, ואם מחצה על מחצה וכל שכן רוב נכרים מותר אפילו באכילה, וכן כל ספק שעבר עליו פסח מותר אף באכילה. וגם בשו"ת עונג יו"ט סי' ל"ז השיג על המג"א שאין לפרש כוונת הב"ח כדרכו אלא שהביא דעת העיטור שחמץ נכרי אסור באכילה ורק בהנאה מותר, והקשה עליו מברייא פסחים ל"א ע"ב שמותר באכילה. ולפי הראי' מברייא אפשר לומר שגם בנמצא ואינו ידוע של מי מותר באכילה מפני שחמץ של ישראל שעבר עליו פסח הוא מדרבנן, וזה ספק דרבנן. אבל הכרעת שו"ע הרב סי' תמ"ח ס"ל שיש להחמיר בכל ספק חמץ שעבר עליו פסח לאסרו באכילה אם אין הפסד מרובה, כמשמעות הרמ"א סי' תל"ו ס"א וב"ח ריש סי' תמ"ט עש"ה.

האם יש לבעלי מניות דין שותפות

(ד) והנה בשו"ת מהרי"א הלוי ח"ב סי' קכ"ד ביאר ההבדל בין בעלי מניות לבין שותפים בכך שגוף החמץ אינו של בעלי המניות עצמם, ואין להם שום רשות לא לאכלו ולא למוכרו או לבערו, אלא רק האחריות עליהם. ואף שיש לישראל מניות על הכנסות עסק שיש בו חמץ מ"מ אינם יכולים לבער גוף החמץ, על כן אינם עוברים בב"י לקנוס אותם לאסור החמץ אחר פסח. וראי' משו"ת נוב"י מהד"ק או"ח סי' כ' לענין חמץ גזול שעבר עליו פסח לדין דקיי"ל כרבי שמעון בפסחים כ"ח ע"א מותר החמץ בהנאה אחר פסח מפני שהגזול הי' אנוס ולא הי' יכול לבערו לפני פסח, ומאחר שלא עבר בב"י לא קנסו אותו חז"ל אחר פסח. ואף שכמה פוסקים חלקו עליו שהי' יכול האונס להתעלם בפסח, אבל כאן לא שייך שיגיע החמץ בפסח לבעלי המניות כי אין להם שום מגע ומשא בעסק, רק שנותנים להם חלק בריוח והפסד. ואת"ל אפ"ה שאין החמץ של ישראל אבל יש לו אחריות שלפי כמה פוסקים חמץ באחריות ישראל אסור אחר פסח, אלא מאחר שטעם איסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא משום קנס שהי' מחויב מה"ת לבערו, וכאן אין לו שום יכולת לבער חמץ שאינו שלו אין מקום לקונסו בכלל. לכך לא נאסר חמץ כזה אחר פסח אפילו שחלק ישראל מעורב בו, ואינו מחויב כלל למכור המניות, משום שכל שאינו יכול

לקיים מצות ביעור בגופו, תו אמרינן בממונו לא אטרחוהו רבנן כמ"ש מהרש"ל פסחים י' ע"ב.

החילוק בין בעלי מניות לבעלות

(ה) ומצאתי בפסקי דין רבני א"י ח"י עמ' רע"ג סעד לשיטת מהרי"א שאינו בגדר שותפות מאחר שאם הי' לאדם תביעה נגד החברה, ולא הי' להם לשלם, אינו יכול לתבוע לדין את בעלי המניות, רק לכל היותר יכול לקחת נכסי החברה, משא"כ לגנוע בנכסיו הפרטים של בעלי המניות. וטעם הפשוט הוא כי הבעלות של בעלי המניות אינה אישי כלומר מקושרת עם הבעל, כפי שמצינו בב"ק מ' ע"א ממוני' הוא דאזיק שהוא אחראי בכל בעד ממונו ונכסיו אינן ערבין ליי'. בעוד שכאן בעלותו מוגבלת בחלק המניות שיש לו כאילו קבל חלק זה מאחר, וכל אחריותו תלוי' רק בחלק שקבל, וביותר אחראי אותו אחר שנתן לו החלק רק שאותו אחר אינו במציאות. אלא זהו כלל הנכסים השייכים לחברה, כאילו נכסים אלה היו אישיות בפני עצמה, וזה נקרא בימינו על פי החוק אישיות משפטית נפרדת. ואף שיש להסתפק אם מושג זה הי' בימי חז"ל, אבל בלא"ה צריך לחלק בסברא, כי הגע בעצמך אם יש לאדם חלק בניירות של בנק הממשלה, והבנק עושה עסקים עם חמץ אטו מש"ה נאסור עליו הריוח. הלא כל תושבי הארץ יש להם חלק בנכסים השייכים לשלטון, ושטרות המעות הם בעצם תעודה על זה החלק, א"כ מה יעשו אם הממשלה נושאת ונותנת בדגן ותבואה בפסח. אלא ודאי שאין לדמות חלק זה לשותפות של בעלות, והוא הדין למניות של חברה שאינן בגדר שותפות.

גדר אישיות משפטית על פי חוק

(ו) ובכדי להבין כלל זה שומה להעתיק גדר החוק כפי שהביא בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' א' שקובע כי חברה מניות רשמית היא אישיות משפטית על פי החוק אשר בכחה לרכוש לעצמה נכסים, להיות לזה ומלוה ולשכור לעצמה פועלים, והיא אישיות בפני עצמה לגמרי נבדלת מהאנשים שהם בעלי המניות, באופן שהנכסים שלה שייכים להחברה עצמה, ולא לאנשים פרטים בעלי המניות, גם מי שהוא בעל חלק הגדול שבמניות אין לו שום בטוחות בנכסי החברה, החובות שלה הם על אחריות החברה עצמה, ואי אפשר לבעל חובות שלה לגבות מנכסים הפרטים של בעלי המניות, והאישיות של החברה נבדלת מבעלי המניות, אף אם כמעט כל המניות שייכות

לאדם אחד, בעל המניות הוא רק בעל של המניות, אבל אין לו בעלות בנכסי החברה. ויתרון מעלה בהחלפת שותפות לחברת מניות היא שהאחריות של בעלי המניות מוגבלת רק לסכום שיוי המניות שלהם, משא"כ בשותפות כל שותף אחראי בעד כל החובות של העסק, אם לא שהוא שותף מוגבל לשותפות מוגבלת, וגם אז יהי' כל אחד אחראי ביחד עם שותפיו, אם רק באופן של אי זהירות עושה דבר שיש לחשוב למשתתף בהנהלת העסק. וגם בעלי מניות אינם בעיני החוק בעלי העסק, אלא העסק הוא דבר נבדל לגמרי מבעלי המניות, ובעלי המניות אין להם חלק בנכסי החברה בעצמם, אבל יש להם חלק בריוח שלהם, כפי גובה האחוז שלהם בעסק.

האם בעלי מניות נושאים החברה

ז' אבל בזכרון יד שאל עמ' ל"ה דחה דברי מהרי"א שזה מוכחש מהמציאות שהרי מי הם בעלי החמץ אם לא בעלי המניות, אטו המנהלים שהם באמת רק שלוחי החברה יעשו לבעלי החמץ, ובעלי המניות יעשו כנפקדים שקבלו אחריות, הלא איפכא מסתברא, כי המנהלים הם שלוחי החברה ונחשבים כנפקדים, ובעלי החברה הם בעלי המניות שהם בעלי החמץ, רק מה שאין להם רשות ליגע בחמץ הוא מפני שכך הסכימו ביניהם בעלי המניות שלא יהי' להם מגע ומשא בגוף העסק, רק יחלקו את הריוח. אבל אם יחליטו באסיפה כללית לבקר העסק ולחקור ולדרוש אם מתנהל כראוי הרשות בידם, ואין מי שיכול לעכב אותם. וכמו שא"א לומר שגוף החמץ אינו של בעלי המניות, כך א"א לומר שמקום המפעל בו מונח החמץ אינו שלהם, אלא אם הוא שותף במניות הוא גם שותף בכל הנכסים שיש ושאין להם אחריות השייכים לחברה, רק מה שאין להם רשות ליכנס זה רק כשבא לבד אבל יחד עם שאר בעלי המניות יש להם יכולת ליכנס. ולמעשה הניח בספק אם על פי הלכה יש מושג של נכס בגדר אישיות משפטית נפרדת על פי חוק שאינו אחראי עליו כלל, כך שאפשר להפקיע ממנו איסור תורה שאין לאסור חמץ בפסח במקומות השייכים להחברה, מצד שבעלות מוגבלת כזו אינה בעלות.

תוקף מניות עם בעלות והצבעה

ח' ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' א' חיוק הסברא שקשה לומר שאין דין בעלות לבעלי מניות מצד שבעלות מוגבלת כזו לא נחשבה בעלות, שהרי הפוסקים לא הקילו בריבית בכה"ג רק בצירוף סניפים אחרים כמ"ש

בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' קנ"ח, ושו"ת מהרש"ם ח"א סי' כ', ושו"ת מהרש"ג ח"א יו"ד סי' ג', ושו"ת מנחת שלמה ח"א סי' כ"ח. ולדעתו יש לחלק לגבי איסור חמץ בין חברת מניות שהשתתפו ביניהם אנשים פרטים בשיוי זכויות לכל אחד מבני החבורה שיש להם בעלות מסוימת, לבין ניירות ערך או שטרי כסף מהממשלה שאין לבעליהם שום זכות הצבעה בעסקי השלטון. והוא הדין במניות שאין לבעליהם זכות הצבעה בחברה, שאינם רק כמו שטרי מלוה על תנאי שיקח חלק ריוח או הפסד, ואין לחוש משום קבלת אחריות בכה"ג. אבל יחידים בנכסי ציבור יש להם בעלות אף שאינם בעלי השתמשות, כי מה שזה בגדר רשות לעצמו זהו רק לגבי נכסים הפרטים של הבעלים שאינם אחראים בעד המניות, אבל לא להפקיע כל הבעלות מהם. לכן היכא שיש להם שותפות עם נכרים במניות שזה בעלות מוגבלת שייך בהם דין ישראל ועכו"ם שיש להם חמץ בשותפות, שלפי הח"י סי' תמ"ח סק"ב ושאג"א סי' צ' מותר אחר פסח מטעם שיש ברירה בדרכן.

הבעלות תלוי' בתנאים של המניות

ט' ותבט עיני במועדים וזמנים ח"ג סי' רס"ט שכתב מאחר שעל פי דין אין מושג של חברה בערבון מוגבל שיופקע בזה בעלות היחיד, וכל מי שקונה מניות יש לו בעלות בתנאים מסוימים, לכך השיג על הסברא לחלק בין מניות שיש לבעלים זכות בניהול העסק לבין מניות שאין לבעלים שום זכות בניהול העסק, ותמה שאם תנאי השותפות הוא כפי מעותיו ומ"מ מקבלו לשותף רק באופן שאין לו זכות להתערב בעניני העסק זולת לקבל ריוח האם נפקע ממנו מש"ה שם בעלות. אולם בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' כ"ו השיב עליו שכל תנאי בממון קיים שאם תנאי השותפות בבעלות מוגבלת אינו יותר ממלוה כמ"ש מהרי"א הלוי ח"ב סי' קכ"ד ודאי אין לכוף עליו בעלות שאין בו. וכן הוכיח בשו"ת חשב האפוד ח"א סי' ס"ב שאין בזה דין בעלות, כל שכן היכא שזו שותפות בלי זכויות כלל שודאי אינה יותר ממלוה בעלמא. מיהו זה דוקא בעסק של נכרים ומיעוט מניות ביד ישראל, אבל אם הרוב ביד ישראל אין מקום להתיר.

אם רוב העסק ביד ישראל אין היתר

י' וכן כתב בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' ס"ג לגבי ריבית שמלוה שאין עושה חיוב על האדם לשלם אף שיש לו ממון אין איסור ריבית. אבל מה שרצה לחדש בשו"ת

אם רוצה בקיומו באיסור של אחרים

(יב) ולק"מ מש"ס ע"ז ס"ג ע"ב שרוצה בקיומו שיין אפילו באיסור של אחרים כגון ביין נסך וכלאים, שכבר כתבו התוס' ס"ד ע"א ד"ה ר"ע שזה דוקא בעושה מעשה בסוף שמחשבתו משויה ל"י מעשה. וכן משמע מדברי שו"ת שער אפרים סי' ד' בהגהה ונדרים זריזין למהרש"ק ח"ב קונטרס נולד דין י' שכל שלא עשה מעשה אין בו משום רוצה בקיומו. ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רט"ז כתב שאסור אף להשכיר בתי משקאות לנכרים מפני שרוצה בקיום האיסור. מ"מ דעת רוב פוסקים שמסחר בניירות ערך של מפעל גדול או חברה גדולה בימינו שעוסקת בחמץ או בשאר איסורי תורה אי אפשר להחשיב קנין מניות של כמה אחוזים כמעשה שהביאו התוס' לענין רוצה בקיומו, מפני שאין זה מעשה בנוגע קיום גוף האיסור, אלא בנוגע עסקי החברה וריוח שלהם. ויש להוסיף על זה המובא בשו"ת מהרש"ם ח"ז סי' ע' ודעת תורה סי' ת"נ ס"ז כי מה שאסור לישראל להיות סרסור במכירת חמץ מנכרי לנכרי שרוצה בקיומו זהו דוקא בפסח עצמו, אבל בזמן היתר אין איסור עש"ה.

סברא מטעם חמץ אינו תופס דמיו

(ג) לפיכך מי שקונה מניות או ניירות ערך מחברה שעוסקת בחמץ בפסח או עוסקת בריבית ושאר איסורים אינו נלכד באיסור הנאה מחמץ וכיוצא אם העסק של נכרים או רוב החברה ביד הנכרים, שהעיקר הוא שהבעלות ושליטה בידם. כי יש לנו אילן גדול להשען עליו הוא מהרי"א הלוי שבכה"ג אין לחוש לבעלות ושותפות או אחריות על איסור, כי מעיקרא אינם בעלים על גוף האיסור אלא כמלוה בריוח והפסד. ובפרט שבימינו הרבה מפעלים ידועים וחברות גדולות ובנקים בעולם בנויים על מסחר בשותפות רחבה של עסקי מניות, שחלקם בבעלות החברה וחלקם נמכרים בבורסה, ואי אפשר לומר שכל הקונה מניות מהם יש לו בעלות אפילו מעט על גוף החברה, אלא אין בזה שום בעלות או יד בקרקעות או מטלטלין, וממילא לא בחובת הביעור. ואת"ל שיש לחוש להנאה מדמי איסור הרי מבואר בשו"ע סוס"י תמ"ג שהמעות מותרים בדיעבד מפני שחמץ אינו תופס דמיו, ואף שאסור חז"ל חמץ שבטלו אפילו בהנאה משום הערמה מ"מ לא אסרו החליפין שמותר בהנאה אף למוכר כפי שהביא בשו"ת חות יאיר סי' מ"ו מכמה פוסקים. ואפילו לדעת הט"ז סק"ה ומג"א סק"ו אין האיסור אלא מדרבנן משום קנס, וזה לא שיין כאן, וממילא ליכא למיחש להכי.

מלמד להועיל ח"א סי' צ"א שאפילו אם רוב המניות ביד ישראל אין לאסור ריוח שכר בפסח מפני שמנהלי המפעל הם עיקר הבעלים, ודאי אי אפשר לומר כן שאין לך בעלות חזקה מזו, וגם מדברי מהרי"א לא משמע כן. ובכה"ג צריך למכור חלק החמץ לפני פסח לנכרי ולכלול בתוכה המניות בבעלות הישראל, שאל"כ עובר משום בל יראה ובל ימצא. וכ"כ בשו"ת דברי חיים או"ח ח"ב סי' ל"ד ושו"ת ירושת פליטה סי' י"א ברוב ישראל אין היתר מעיקר הדין. ובאמת ראוי למכור בלא"ה כל היכא דאפשר אפילו במיעוט ישראל, שלא ליכנס לשאלת איסור הנאה מעיקרא, כפי שעושים היתר עסקא אפילו לחומרא. אבל מעיקר הדין אין צריך כפי שכתב מהרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' רל"ח היכא שאין זכות לומר דעה במסחר לא חל חיוב למכור. ואף שיש להסתפק אם שטר מכירה מועיל בכלל על פי החוק מחמת שהרשאות אלו רשומות בתור נכסי החברה על שם הבעלים בבנק או הבורסה, מיהו אפ"ה כבר תקנו גדולי הפוסקים שמכירת חמץ חלה על פי דעת המוכר, ויש לזה קנין ותוקף על פי תורה בלא שום ספק.

אם רוצה בקיומו באיסור שלא בעין

(יא) אבל בשו"ת עמק התשובה ח"ב סי' ל"ה החמיר משום רוצה בקיומו כפי שכתב המג"א סי' ת"נ סק"א בטעם שאסור להשכיר כלי לנכרי בפסח לבשל בו חמץ מפני שרוצה בקיומו, וכן סתם בשו"ע הרב סי' ת"נ ס"ב שאם יבשל בו חמץ בפסח לישראל הנאה מהחמץ, שהרי אם הגוי הי' מערה מהכלי את החמץ הי' הכלי נשאר ריק ומתבקע מחמת האור, נמצא שיש לו מקצת הנאה מחמץ שאין הכלי מתבקע. ואף שאין לישראל המשכיר שום זכות בגוף החמץ, וגם אין לו הנאה מגוף האיסור, אמנם הואיל ונהנה שאין הכלי מתבקע מחמת בישול החמץ ה"ז בגדר רוצה בקיום האיסור, ולכך אסור לו להשכיר הכלי בפסח. והפר"ח השיג על דעת ר"ת בתוס' ע"ז ל"ב ע"א ד"ה והא שלא שיין בחמץ שאינו בעין איסור רוצה בקיומו, והוכיח מדברי הר"ן שהטעם שאסור להשכיר אינו משום הנאה כדעת המג"א אלא שצריך ביטול. לכן אף אם נאמר שלא רוצה בבישול החמץ בהנאה אלא בחמץ הבלוע בכלי שלא נתבטל, ה"ז דומה למניות שרוצה שלא יפסיד אותם, ואף שאין לו בעלות או דעה בגוף עסק החמץ מ"מ רוצה בקיום האיסור כיון שמשכר מאיסור הנאה, ולכך לדבריו אין להתיר בלי מכירה ראוי.

אין כח למניות להתערב בגוף העסק

(יד) **אחר** כתיבת דברים האלה אנה ה' לידי שו"ת מהר"י שטייף סי' י"ב שכתב בשם הגאון מעשי למלך זצ"ל שמניות במפעל שעושה מלאכה בשבת אינם בגדר בעלות או שותפות, אלא אם רוב המניות ביד ישראל או שיש לו שייכות בגוף העסק. ובשו"ת בית שלמה או"ח ח"א סי' ל"ו כתב שאין חוששים בכה"ג על הערמה כיון שאינו עושה מעשה בידים. וכן כתב להדיא בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב שליט"א ח"ג סי' קכ"ד כי מילתא דפשיטא היא שבעלים הם אלה שאצלם רוב המניות, כפי שכתב בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סי' ז' גבי מניות מחברה שעושה מסחר בשבת, שאין להחשיב את הקונים מניות לבעלים מפני שאין להם שום דעה בגוף המסחר. ואף לענין חלקם לא דומה לשותפות במקצת שיש לו דעה כבעלים, ואפילו מה שלפי תנאי הסכמה יש לבעלי המניות איזה דעה לבחור אדם שיהי נשיא החברה הוא רק פטומי מילי בעלמא, כי למעשה הם משאירים לעצמם יותר מהרוב בכדי שלא יהי שייך שאחרים יאמרו להם דעה במסחר.

היכא שיש חוק שיש זכות התערבות

(טו) **וכן** כתב להדיא בשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' פ"א שמעולם לא עלה על דעת שום אדם לאסור מניות בעסק שיש בו סחורה אסורה או שעובדים בו בשבת מסבא שהישראל הוא שותף במסחר, שהרי אינו מוטל עליו שום אחריות מעיקרא, מלבד אם יש לו דעה בגוף העסק כמו מלאכה בשבת או קניית איסור. ומה שרצה לחדש בשו"ת ישיב יצחק ח"ט סי' ל"ב שלפי חוק החדש שכל אחד מבעלי המניות יש זכות התערבות בקביעת ניהול המניות שייך בעלות, ודאי לא נראה כן מדברי מהרי"א מפני שאינם בעלי דעה על עצם המסחר, רק כח בטל במיעוטו לענין ריוח. וכן כתב בשו"ת חשב האפור ח"ג סי' מ"ד שמאחר שאין לבעלי מניות דעה בעצם העסק, רק הם שותפים לריוח אין להם אחריות על המסחר, מלבד אם כל החברה בנוי על דברים אסורים שאז אין צד היתר. וכן הוכיח בשו"ת משנה הלכות ח"ה סי' ק"ב אף שבזמן מהרי"א ומהרש"ק לא הי' לבעלי מניות זכות הצבעה כמו שיש בימינו, כך שהי' פשוט להם שאין חיוב למכור המניות בשטר מכירת חמץ, אבל אפילו בימינו אין כח מיעוט של התערבות בדרך הצבעה בענין ניהול החברה נקרא בגדר בעלות, וממילא אינו אסור משום שותפות.

המורם מכל האמור הלכה למעשה

היוצא להלכה: חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה משום קנס שעבר בבל יראה ובל ימצא, ומאחר שאינו אסור רק מכח קנס ה"ז דוקא בחמץ של ישראל משא"כ בחמץ של נכרי שמותר באכילה. ואם יש לישראל שותפות עם נכרי בחמץ ועבר פסח, אף שחציו של ישראל נאסר בהנאה מ"מ כשחולק אחר פסח חלקו של הנכרי מותר בהנאה, ואין אומרים אין ברירה שאין כאן עיקר דאורייתא, ואינו דומה לחמץ שעבר עליו הפסח של שותפים סתם שאסור בהנאה. ונחלקו הפוסקים אם נאמר שיש אחריות חמץ על ישראל בפסח שאם הי' נאבד ממנו הי' מתמעט חלקו מ"מ בשביל זה לא נאסר באכילה, או שצריך להחמיר מטעם כל שהם שותפים הם אחראים זה לזה, לכך עבר הישראל גם על חלק הנכרי. אבל חמץ שנמצא אחר פסח ולא ידוע אם זה של ישראל או נכרי אסור באכילה ומותר בהנאה, והולכים אחר הרוב.

אם ראוי למכור מניות במכירת חמץ

ובעלי מניות שיש להם שטרי ערך על ריוח מעסק שיש בו חמץ או חשש חמץ ראוי לכתחלה למכור את חלקם לפני פסח שלא ליכנס לספק חשש איסור חמץ בפסח, ואף שאינו מועיל על פי חוק יש לזה תוקף על פי תורה. ואם לא עשו שטר מכירת חמץ על מניות החמץ שלהם, אם אין לישראל בעלות ניכרת עם זכויות רק שותפות לריוח מותר לקבל הריוח, כי מלבד שחמץ אינו תופס דמיו אין להם שום דין בעלות מעיקרא. והכלל הוא שאם יש לישראל רק אחוזים בודדים בחברה גדולה, בלי שום דעה ושליטה, אין צריך למכור המניות. וכן השיב לי הגאון בעל חיי הלוי שליט"א כי הגר"מ ניישלאס זצ"ל אבד"ק סקווירא הי' מורה כן הלכה למעשה, שאם אין לבעל המניות דעה ושליטה בעסק אינו כלום. מ"מ לרווחא דמילתא ראוי לרשום המניות ערך בשטר מכירת חמץ, לצאת מידי חשש רוצה בקיומו, אף שמעיקר הדין אין צריך. אבל אם יש לו דעה ושליטה בעסק הרי זה שאלה של איסור חמץ, וצריך מלכתחלה מכירה גמורה.

אין חשש למכור לנכרי חמץ של נכרי

וכן אין איסור להנות מריוח חמץ שעבר עליו הפסח דרך מניות או ניירות ערך מחברה שרוב בעלי החברה הם נכרים, כי מלבד שלא שייך בזה קנס, אין לבעלי המניות שום בעלות או שותפות על גוף החמץ אלא אך ורק על הריוח וההפסד. וזולת היכא שיש להם בעלות ניכרת. וזה

לשותה בתוך ההגדה. אמנם בבה"ל שם ס"ג כתב שמשמע מלשון הר"ן שאפילו לא התחיל עדיין בהגדה רק שמזג הכוס והכין עצמו לאמירת הגדה גם אסור, אבל שו"ע הרב שם סי"א פסק כדעת הרז"ה והתוס' להקל.

טעם שהתירו לשתות בין כוס ראשון לשני

ג) ומקור הדין הוא משנה פסחים קי"ז ע"ב בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה, ופ"י רשב"ם בין שנים הראשונים לשנים האחרונים אם רצה לשתות ישתה ולא ישתה בין שלישי לרביעי מטעם המובא בירושלמי פסחים פ"י ה"ו שלא ישתכר ולא יוכל לגמור הלל, ופריך התם הלא כבר שתה הרבה בסעודתו ומשני יין שבתוך המזון אינו משכר, והוא הדין יין שלפני המזון אינו משכר לפיכך אם רצה לשתות בין כוס ראשון לשני ישתה. וכ"מ בספר הפרדס לרש"י עמ' נ"ד שהתירו לשתות בין כוס ראשון לשני דלא אתי לידי שכרות שאין אדם יכול לשתות כדי שכרות קודם אכילה.

חשש שלא יהי' נראה כמוסיף על הכוסות

ד) וכתב הטור או"ח סי' תע"ג אם ירצה לשתות אפילו כמה כוסות הרשות בידו, וכתב ראבי"ה סי' תקכ"ה רק שיכוין לבו שלא יצטרך לברך פעם שנית שלא יהא כמוסיף על הכוסות. וכ"מ בתשב"ץ קטן סי' צ"ט בשם מהר"ם מרוטנבורג ששאלוהו אם יכולים לברך על שינוי יין הטוב והמטיב בליל פסח, והשיב שיכולים לברך שאינו נראה כמוסיף על הכוסות רק אם יברך בפה"ג כמו שבירך על הכוסות, והם הולכים לשיטתם שמצריכים לברך בפה"ג על כל כוס, הלכך מסתבר להו למימר שאם יברך יותר שנראה כמוסיף. אבל להרא"ש פסחים פ"י סי' כ"ד שאין צריך לברך בפה"ג על כל כוס אין חילוק אם יברך או לא שאם אנו חושבים אותו כמוסיף אפילו בלא ברכה נמי.

לפי סברת הב"ח יש חילוק אם מברכים בפה"ג

ה) וכתב הב"ח כיון שבעל כרחך בלא ברכה לא הוי כמוסיף כדתנן בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה ואע"ג שמה ששותה בין ראשון לשני ובין שני לשלישי שווה לכוס שני שעל כולם אינו מברך בפה"ג אפ"ה לא הוי כמוסיף א"כ אף כשלא היתה דעתו לשתות ומברך בפה"ג נמי לא הוי כמוסיף לפי הטור. ומ"מ יש לדקדק אפשר דוקא בלא ברכה לא הוי כמוסיף משום שכוס ראשון אומר עליו בפה"ג וקידוש וכוס שני אומר עליו ההגדה, ומה ששותה בנתיים בלא ברכה אינו אומר עליו כלום,

דוקא בעסק של נכרים ומיעוט מניות ביד ישראל, אבל אם הרוב ביד ישראל אין מקום להתיר. ובספק ראוי לזוהר שלא להזמין סחורה שיש עליו חשש שעבר עליו פסח אלא לברר שיהי' מהיצור אחרי פסח, חוץ אם זה חמץ נכרי. כל שכן שאין לחוש מלמכור לנכרי חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח, בתנאי שאין בזה טריפות ונבילות שלא לסחור בדברים האסורים.

התוס'

התוס'

סימן לח

האם מותר לשתות קפה וטיי או שאר משקים בעת אמירת ההגדה בליל הסדר ואחרי אכילת אפיקומן

להרה"ג מוה"ר אהרן מאיר מייזליש הי"ו

ר"מ בבארא פארק עורך קובץ עץ חיים

תשובה להלכה שנדפסה בקובץ עץ חיים גליון ג' עמ' קמ"ט בענין אם מותר לשתות קפה וטיי או שאר משקים בעת אמירת ההגדה בליל הסדר ואחרי אכילת אפיקומן, ומנהגים שונים בזה מגדולי ישראל.

גמ' רבא הוה שתי חמרא כולי מעלי יומא

א) **שנינו** בפסחים ק"ז ע"ב רבא הוה שתי חמרא כולי מעלי יומא דפיסחא כי היכי דניגררי' לליב' דניכול מצה טפי לאורתא, אמר רבא מנא אמינא לה דחמרא מיגרר גריר דתנן בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה, ואי אמרת מסעד סעיד אמאי ישתה הא קא אכיל למצה אכילה גסה, אלא שמע מינה מגרר גריר. וכתבו רש"י ורשב"ם ומרדכי ל"ג ע"ב ורא"ש פ"י סי' כ"ד ורוקח סי' רפ"ג דמוכח להדיא מש"ס דילן דשרי לשתות בין כוס ראשון לשני כיון דמגרר גריר. מיהו הרמב"ן במלחמות ק"ח ע"א והר"ן כ"ד ע"א כתבו שמשמע דוקא בין הכוסות אבל לא באמצע הכוס, שאחר שמזג הכוס לספר עליו יציאת מצרים שהוא מה"ת אינו כדן שימזוג כוס אחר וישתה.

מחלוקת אם שותה אחר מזיגת כוס שני

ב) **אבל** ממה שכתבו התוס' ק"ג ע"ב ד"ה רב אע"ג שבין ראשון לשני אם רצה לשתות ישתה אבל מכיון שהתחיל אשר גאלנו אסור לשתות והוי כמו ברכת המזון שצריך לברך, דקדק הפר"ח או"ח סי' תע"ג אות ג' משמע דמקמי הכי מצי לשתות. וכן דעת הרז"ה ומאירי שם אם רצה לשתות הרשות בידו, ואין הפרש בין שותה לפני ההגדה